

HAÇLI SEFERLERİ DÖNEMİNDE MÜSLÜMAN ŞAİRLERİN GÖZÜYLE “FRENK”LER*

Yıldız KOCASAVAŞ**

Öz

Haçlı Seferlerine katılan Hristiyanlar için Müslüman şairler, şiirlerinde çeşitli sıfat ve isimlendirmelere başvurmuş, en çok başvurdukları sıfat ise ‘Frenk’ olmuştur. Haçlı Seferleri dönemine şahit olan ve bu seferleri konu alan şiirlerinde ‘Frenk’lere yer vererek onlara karşı kendi ordularını savaşmaya teşvik edici satırlar kaleme alan Arap şairlerin, Haçlıları küçümseyerek Müslümanların gözünde küçük düşürmeyi, Müslümanlara da moral vermeyi hedefledikleri görülmektedir. Müslüman şairlere göre Frenkler, taşan nehirleri bile korkutacak bir sele benzer şekilde akarak sürüklenen dağlar gibi koca bir orduyla kopup gelmişler, ancak, hezimetten yine de kurtulamamışlardır. Çünkü Müslüman şairlere göre, zoru görünce savaşı bırakıp ardına bakmadan kaçıp giden korkak, âciz, çaresiz, zâlim, sözünde durmayan, yeminini bozan, hilekâr, yalancı, kendi ordusuna ve yapılan anlaşmalara ihanet eden Frenkler, şirkin çocukları olup hain ve sadakatsizdirler. Bu sıfatların yanında daha pek çok sıfat kullanan Müslüman şairler, Frenklerin en çok sadakatsizlikleri ve ahde vefadan yoksun olmaları üzerinde durmuşlardır. Kısaca özetlenen konu, tarama yöntemiyle elde edilen sonuçların sınıflandırılması suretiyle ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Haçlı Seferleri, Müslüman şairler, şiirler, Frenkler, teşvik, yergi.

Abstract

FRANKS IN MUSLIM POETRIES IN CRUSADE TERM

In this study, we will investigate the negative opinions of Muslim poets toward “The Crusades.” Muslim poets assigned many names and adjectives in their poems to Christians who joined “The Crusades,” of which the most used name was “Franks.” Muslim Arabic poets mentioned the Franks in their poetries, trying to insult and demoralize them and encourage Muslims to be against them. For them, the Frank army was huge enough to scare overflowing rivers; however, they were strictly defeated because for Muslim poets, the Franks were cowards, incapables, violators, rogues, liars, traitors, helpless and cruel people. Moreover, they considered the Franks “the kids of infidels” who attributed a partner to god because they were disloyal. In their opinion, the Franks’ most evident traits were disloyalty.

Keywords: Crusades, Muslim poets, poetries, the Franks, encouragement, insulting.

* Bu makale, Uluslararası Selçuklular ve Haçlılar Sempozyumu, 2016 Konya-Türkiye kapsamında sunulan bildiriye ilâve ve değişiklikler yapılmak suretiyle yayına hazırlanmıştır.

** Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Bölümü; yildiz.kocasavas@istanbul.edu.tr.

Edebiyatçı, toplumun bir üyesi olması hasebiyle içinde bulunduğu topluluğun vasıf ve şartlarını (savaş ve barış ortamını, ekonomik ve politik özelliklerini, doğal âfetlerin yarattığı yıkımı vb. olumlu ve olumsuz pek çok şeyi) ister istemez eserine yansıtmaktadır. Dolayısıyla, iki asır kadar uzun sürecek bir dönemde meydana gelen Haçlı Seferleri de hem batılı hem de doğulu şairlerin eserlerine çeşitli yönleriyle yansımıştır¹. Müslüman şairlerin eserlerinde bu durum nasıl yansıtılmıştır? sorusuna açıklık getirmek üzere yapılan bu çalışmada, konuya ilişkin örnekler, İbrahim Ethem Polat'ın *Haçlılara Kılıç ve Kalem Çekenler* (Vadi Yayınları, Ankara 2006) adlı eserinden elde edilerek bunların sınıflandırılması yoluna gidilmiştir. Çünkü bu şiirlerde, Frenkler, bazen somut bazen de soyut özellikleriyle görülmektedir. Müslüman şairlerin Frenklere dair bakışını ve değerlendirmelerini içeren çalışmaya konu olan şiirler, aynı zamanda, çeşitli bakımlardan tarihî birer belge olma özelliği taşımaktadırlar. Tarama yöntemiyle elde edilen şiirler, tercüme yoluyla dilimize kazandırılmış olup asıllarını görme imkânı bulunamamıştır. Bu yüzden, alıntılanan örneklerde yer alan ifadeler doğrultusunda çalışmanın şekillendiğini belirtmekte fayda vardır.

Polat'ın ifadesiyle “*Haçlı Seferlerine katılarak Müslüman Doğu'ya savaşmaya gelen Hristiyanlar için hiciv şiirlerinde 'Frenk', 'Salıbiyye', 'Rüm', 'Benü'l-Asfar' vb. gibi özel isimlendirmeler kullanılmıştır. En çok kullanılan ifade, Frenk kelimesidir*” ki “*bu adla genel olarak Hristiyanlar veya Fransızlar kas-*

¹ Bizans İmparatoru Alexios'un kızı Anna Komnena, Haçlıların İznik civarında Türklere karşı yaptıkları katliamları durumun vahametini ve Haçlı Seferlerine katılanların acımasızlığını *Alexiad* adlı eserinde şu sözlerle anlatır: “*Sayıları 10.000 kadar olan Normanlar ordunun geri kalanından ayrıldılar ve herkese karşı zalimliğin son mertebesi göstererek, İznik dolaylarını talan etmeye koyuldular. Örneğin, ana kucağındaki süt bebeklerini ya sakat ettiler ya da şişlere takıp ateşte kızarttılar; yaşı ileri insanları ise, her çeşit işkenceden geçirdiler*” (İbrahim Ethem Polat, *Haçlılara Kılıç ve Kalem Çekenler*, Vadi Yayınları, Ankara 2006, s. 247). Ardi arkası kesilmeyen Haçlı ordularının vahşeti karşısında Anadolu Selçuklu Sultanı Kılıç Arslan rivayete göre şaşkınlığını şu sözlerle dile getirmiştir: “*Kana susamış hayvanlar gibi saldıran, tutsak almadan herkesi öldüren bu insanlara karşı ne yapılabilir?*” (Polat, a.g.e., s. 247). Usâme b. Munkız, tahribatları neticesinde kıtlık ve açlık baş gösteren Antakya ve civarında, insan etiyle karınlarını doyurmaya başlayan Frenklerin insanî duygularını ne derece kaybettiklerini şu sözleriyle aktarmıştır: “*Frenkler (Allah onları çaresiz bıraksın) cesaret dışında insanların faziletlerinden hiç birine sahip değillerdir.*” (Polat, a.g.e., s. 247). Haçlı Seferleri esnasında Frenklerin yaptıkları mezalim, kendi şairleri tarafından da dile getirilmiştir. Nitekim Richard de Pelerin (Hacı Rişar)'ın *Chanson d'Antioche (Antakya Destanı)* adlı eserinde Frenklerin Antakya'da yaptıkları vahşetin kendilerince adeta bir zevke dönüştürüldüğü görülmektedir: “*... Haydi, şurada ölmüş yatan Türkleri toplayınız./Tuzlar ve pişirirseniz, pekâlâ yenir onlar:/Kral Tafur, doğru söylüyorsunuz, dedi./Otağdan ayrıldı, avanesini çağırdı./Toplandıklarında on bin kişiden çoktular: /Türkler yüzüldü, bağırsakları çıkarıldı./Etlerinden haşlama ve kebab yapıldı./ Doyasıya yediler, amma ekmezsiz olarak, ...* (Polat, a.g.e., s. 248).

tedilmemiş, Türkçede de alışılmış olan İtalya-Avusturya-İskandinavya'nın doğu sınırlarından geçen çizginin batısında kalan Hristiyan ülkelerinde yaşayanlara verilen umûmî isimdir."² Hillenbrand da İslâm kaynaklarının Avrupa Hristiyanlarını 'Frenkler (ifrenc)' olarak andığını, Haçlılar teriminin Arapça karşılığı olan es-salibiyun'un daha sonraları, 19-20. yüzyıllarda kullanıma giren bir kelime olduğunu belirterek, işin ilginç tarafının, her iki terimin etimolojik kökeninin 'haç' (Latince crux, Arapça salib) olmasının, Avrupa askerî harekâtlarının temelinde yatan haç sembolizminin kilit konumunu vurguladığını belirtir³.

Hillenbrand, "*Mutad ortaçağ Müslüman vakayinameleri ve genel tarihler, Frenklere ilişkin Müslüman görüşleri konusundaki ayrıntılar açısından elbette bariz bir kaynaktır; ama yorumları her zaman olmasa bile çoğu kez hayal kırıklığı yaratacak ya da umutları boşa çıkaracak kadar kısadır. Muharebeleri, kalelerin ve şehirlerin ele geçirilişini sıralarlar. Tanınmış Haçlı önderlerinin ölümlerini aktarırlar ve genelde Haçlılardan basmakalıp hakaret ifadeleriyle söz ederler. Yine de bu geleneksel kaynaklar, diğer edebî türlerdeki yazılarla tamamlanabilir; sağduyulu kullanılmaları halinde, böyle yazılar Müslümanların Frenkler hakkında ne düşündüğüne dair bilgilerimizi sahiden zenginleştirebilir.*" der⁴. Konuya ilişkin şiirlere bakıldığında görülecektir ki "*şairler, muzaffer komutanlardan mücahit askerlere kadar kahramanların hem başarılarını tebrik etmek hem de zaferlerin devamını sağlamak amacıyla şiirleriyle moral vermeye çalışmışlardır.*"⁵ Örnek olarak İbn Senâ el-Mülk'ün, Selahaddin-i Eyyûbî'nin yanı sıra ordusunu da övdüğü şu satırlar dikkati çekmektedir: "*...Ordularını gördükleri zaman yutkunup salyayı değil atlıları ve piyadeleri yuttular/Sen kılıç ve mızraklarla onlara karşı savaş kıvılcımını çaktın. Kanları da kaynamaya başladı...*"⁶

Müslüman şairlerin, Haçlıları küçümseyerek Müslümanların gözünde küçük düşürmeyi, Müslümanlara da moral vermeyi hedefledikleri görülür. Polat, konuya ilişkin olarak "*Şairler, Frenklerin ordu ve askerlerini, başlarındaki kral, prens ve idarecilerini bu şiirlerde rencide eden kelimeleri kullanarak ifade etmekte, askerlerini de Müslümanların gözlerinde küçültmek için her zaman kolayca yenilebilecek zayıf ve güçsüz kalabalıklar topluluğu olarak göstermeye çalışmaktadırlar.*" açıklamasına

² Polat, *a.g.e.*, s. 173-174.

³ Carole Hillenbrand, *Müslümanların Gözünden Haçlı Seferleri*, Alfa Basım Yayım, İstanbul 2012, s. 58-59.

⁴ Hillenbrand, *a.g.e.*, s. 268.

⁵ Polat, *a.g.e.*, s. 178.

⁶ Polat, *a.g.e.*, s. 154.

yer verir⁷. Örnek olarak; İbn Kuseym, güçlü ordusuyla Şam'a saldıran Rum kralını köpek olarak hicvederken İmadeddin Zengi'nin ordusunu güçlü aslana benzetir: “*Rum köpeği Hama'yı ele geçirmeye geldi. / Köpek aslana üstün gelebilir mi?...*”⁸

Ne sebeple ve nasıl (gerçek, biraz veya birazın ötesinde abartılmış dahi olsa) yazılmış olurlarsa olsunlar, bu şiirler, o yıllara dair birer kaynak mahiyetinde olup değerlendirilmeye muhtaçtır. Şiirlerde Haçlı seferlerine ilişkin olay ve durumlara yer verilirken aynı zamanda da Frenkler çeşitli özellikleriyle tasvir edilmektedir⁹:

A. Şiirlerde Somut Birtakım Özellikleriyle Frenkler¹⁰

1. Frenk orduları sayıca çoktur:

İbn Hayyât (ö. 517/1123)'ın şiirinde Haçlılar, taşan nehirleri bile korkutacak bir sel gibi akarak sürüklenen dağlara benzer şekilde koca bir orduyla kopup gelmişler; ancak, hezimetten yine de kurtulamamışlardır: “*Müşrikler, taşan nehirleri bile korkutan bir sel gibi akarak, / Sürüklenen dağlar gibi bir orduyla Frenk diyarından kopup geldiler.*”¹¹ Şair Cilyânî de Frenklerin kalabalık ordusunu şöyle anlatır: “*Selle sürüklenen çer çöp gibi kalabalık bir orduyla kopup geldiler.*”¹² İbn Münîr et-Trablûsî de İmadeddin Zengi'nin ordusunun karşısında,

⁷ Polat, *a.g.e.*, s. 173.

⁸ Polat, *a.g.e.*, s. 179.

⁹ Büyük Abbasi yazarı El-Mesudî'nin anlatımıyla Frenklerde “*sıcak mizaç noksanıdır; cüsseleri iridir; bünyeleri hantaldır; görgüleri kabadır, idrakleri kıttır ve dilleri ağırdır. Ten renkleri öylesine aşırı beyazdır ki beyazdan maviye döner; ciltleri incedir ve etleri dolgundur. Gözleri de benizlerinin mahiyetine uyacak şekilde mavidir; nemli sislerin yaygınlığından dolayı saçları düz ve cansızdır, kızıla çalan renktedir. Dinsel inançları sağlamlıktan uzaktır ve bunun sebebi soğuk tabiat ve sıcaklıktan mahrumiyettir.*” (Hillenbrand, *a.g.e.*, s. 280)

¹⁰ Frenklerin somut özelliklerine dair önemli bazı bilgilere, Müslüman şairlere ilâveten, kendi şâirlerinde de rastlanmaktadır. Örnek olarak, Richard de Pelerin (Hacı Rişar)'ın *Chanson d'Antioche (Antakya Destanı)*'sinde öyle satırlar vardır ki vahşette son perdeyi gözler önünde canlandırmaktadır. Frenklerin, güya zor durumda kaldıklarından, Müslümanların etini yemeleri sahneleri okuyanın kanını dondurmaktadır: “*...Kral Tapur bir çok adamları ile çıkageldi./ Bunlar bin kişiden fazla ve açlıktan şişmiştiler./ Asalet meab! Rahmeti rahman adına bana yol göster,/ Zira açlıktan ve zayıflıktan ölüyoruz, dedi./ Piyer cevap verdi: Cebin olduğunuzdandır, dedi./ Haydi, şurada ölmüş yatan Türkleri toplayınız./ Tuzlar ve pişirirseniz, pekâlâ yenir onlar./ Kral Tafur, doğru söylüyorsunuz, dedi./ Otağdan ayrıldı, avanesini çağırdı./ Toplandıklarında on bin kişiden çoktular./ Türkler yüzüldü, bağırsakları çıkarıldı./ Etilerinden haşlama ve kebab yapıldı./ Doyasıya yediler, amma ekmezsiz oralar./ Bunu gören putperestler (Türkler?) pek korktular./ Et kokusundan hep duvarlara dayandılar./ Yirmi bin putperest, bu avaneyi seyretti./ Ağlamadık Türk kalmadı.* (Polat, *a.g.e.*, s. 248)

¹¹ Polat, *a.g.e.*, s. 175.

¹² Polat, *a.g.e.*, s. 176.

sayıca iki katından fazla olmalarına rağmen, Frenk ordularının zoru görünce ardına bakmadan kaçtığı ifade eder: “*Rûm kralının ordusu, senin ordunun iki katı, / Kum gibi kalabalık askerleriyle sana ulaştı. / Zoru görünce de savaşı bırakıp ardına bakmadan kaçtı. / Ganimet olarak alınınca kendisinden sahip oldukları ve malı, / Yağmacıların son nefesidir geriye kalan sermayesi.*”¹³ İbn Hayyât’ın dizelerinde; *...Sel gibi bir orduyla gelip çatan düşmana /Sel gibi akan bir ordu gerekirken bu ne gaflettir?*¹⁴

İbn Münîr et-Trablusî, Urfa’nın İmadeddin Zengî tarafından ele geçirilmesi münasebetiyle yazdığı övgü şiirinde, Frenk ordusunun kalabalığını, ‘kum gibi’ diye tasvir eder; “*Rum ordusu gibi, senin ordunun iki katı olan ve kum gibi kalabalık bir orduyla sana ulaştı./...*”¹⁵

2. Frenk ordularının silâh, at ve teçhizatları ile bazı savaş alanlarının tasvirleri görülür:

Haçlı ordularının mızraklarının esnek oluşu İbn Hayyât’ın kasidesinde şöyle dile getirilmiştir; “*...Düşmanlarının kılıçları keskin kılıçlarına,/Esnek mızrakları da senin sert mızraklarına boyun eğsin!*”¹⁶

Şâir Usâme, İmadeddin Zengî’nin Barîn kalesini ele geçirmesini anlattığı dizelerde Kont Baldwin’in kaçmasını hicveder: “*...Atlari renk renkti; savaştan sonra kan renginden dolayı kızıla döndü. ...*”¹⁷

Şihâb Mahmud b. Süleyman el-Halebî’nin beyitlerinde Merkab Kalesi’nde yaşanan savaşın şiddeti, silah araç ve gereçlerinin tasviri; “*Hayat kötü, ölüm Merkab Kalesi altında pusuda iken seni andım/ Çakan şimşek gibi parlayan keskin kılıçlar,/ Bulutların arasından boşanan sağanak yağmurlar gibi oklar,/ Yaldızlı bir elbise içerisinde salınan bir genç kız gibi görünmede kale,/ Saplanan demirlerin kızılığından,/ Mancınıktan atılan taşlar, zemberekten fırlayarak kavisle dönmede,/ Boynunu uzatıp bakmak için göğü aşmalı insan, / Ölüm canlarla oyunda; benimse aklım bir hoş bu manzaradan.*” şeklinde geçer¹⁸.

¹³ Polat, *a.g.e.*, s. 177.

¹⁴ Polat, *a.g.e.*, s. 199.

¹⁵ İbrahim Ethem Polat, “Arap Edebiyatı Penceresinden Orta Çağda Haçlı Seferlerine Karşı Türklerin Mücadeleleri”, *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi A Journal of Oriental Studies*, sayı 13 (Ankara Bahar 2004), s. 12.

¹⁶ Polat, *a.g.e.*, s. 199.

¹⁷ Polat, *a.g.e.*, s. 229.

¹⁸ Polat, *a.g.e.*, s. 231.

3. Hristiyan inancına özgü haç, Mesih heykeli, teslis ve Kudüs gibi kutsal simgelere yer verilmesi:

Haç, Mesih heykeli, teslis Hristiyanların somut dinî simgeleri arasındadır. İslâm kaynaklarında Hristiyanların ibadette kullandığı resim, heykel gibi unsurlara oldukça sık rastlanır. Camiyi oluşturan unsurlar ile kilisede bulunanlar arasında tezatlar ortaya konur. Kudüs, Müslümanlar için olduğu kadar Hristiyanlar için de simge mahiyetinde kutsal yerler arasındadır. İbnü'l-Nebih, Eyyubî hükümdarı Eşref'e hitaben yazdığı dizelerde şöyle der: “*Görünce (minber) ayaklarının titre-diğini, (Dimyat'ın) yüce mihrabını ve minberini onların pisliğinden arındırdın./ Onu bir ilahmuşçasına öpenlere rağmen, Mesih'in heykelini yıkmaya başladın.*”¹⁹ Eşref'e hitaben yazılmış bir methiyede geçen “...*Teslis'ten kurtulduk ve bu mücadelede Vahdet bayram ediyor! Allah'a hamd olsun, ehl-i salib yenik düştü; ...*”²⁰ dizeleri yine İslamiyet ve Hristiyanlık arasındaki dinî tezatlardan teslis ve vahdet'ten dem vurmaktadır.

Talâ'î b. Ruzzeyk, Haçlılara karşı savaş için birliğe davet ettiği kasidesinde yer alan dizelerde haçı taşıyanlardan söz etmektedir. Burada, Haçlı ordusunun giysilerinde bulunan haçtan mı yoksa boyunlarında taşıdıkları haçtan mı bahsedildiği anlaşılammaktadır; “...*Birinin görüşü zayıf olsa, senin uyanık ve haç taşıyanlara karşı acımasız bir görüşün vardır...*”²¹

El-İsfehanî'nin Kudüs'ün fethini müjdelediği dizelerde, İslamiyet öncesi Kabe'de bulunan fal okları, putlar ile Kudüs'teki haç karşılaştırılmakta, haçın kovulup atıldığı müjdelenmektedir; “...*Kabe'den fal okları ve putların uzaklaştırıldığı gibi Kudüs'den haç kovulup atıldı.*”²²

4. Frenklerle savaşın kıyasıya olduğunu, kanlarından göletlerin oluştuğunu ifade eden dizeler:

“*Frenklerin önde gelen liderlerinden İbn Funiş zindanımızda/ Gururu kırık bir şekilde esir aldık onu Urayma Kalesinde./ Bedenlerinden ayrıldı başları onun şövalyelerinin de/ İklis'deki vadiye onların durumunu bir soruver?/ Bugün bile onların kanlarından oluşan göletler durmakta/...*”²³

¹⁹ Hillenbrand, *a.g.e.*, s. 334.

²⁰ Hillenbrand, *a.g.e.*, s. 253.

²¹ Polat, *a.g.e.*, s. 203.

²² Polat, *a.g.e.*, s. 222.

²³ Polat, *a.g.e.*, s. 225.

5. Frenkler için önem taşıyan bazı yer ve mekân isimleri ile onların bazı özelliklerine şiirlerde yer verilmesi:

Bu yer ve mekânlar arasında, hem Müslümanlar hem Yahudiler hem de Hristiyanlar için önem taşıyan Kudüs, seferlerde önemli bir yere sahip olan Urfa ve Urfa Kontluğu, hükümdarlık saraylarının yer aldığı Tell-Ammâr, Tell-Hâlid ve Selkîn kalesi; Şam; Ayntâb; Antakya; A'zâz; Maraş; Dülük; Râvendân, Beserfûd, İnnîb, Barîn, Hârim, Merkab kalesi vb. bulunmaktadır. Haçlı Seferlerinin yayıldığı alan Ortadoğu coğrafyasının büyük bir kısmını kapsamaktadır ve Arap tarihçi ve coğrafyacıları tarafından saldırı alanı Bilâdu's-Şâm olarak adlandırılmıştır²⁴:

“...Ele geçirdiğimiz *Tell-Ammâr*, *Tell-Hâlid*'i ve *Selkîn* kalesinde hükümdarlık sarayları vardı./ *Ravendân* gibi müstahkem bir kale yoktu. Buna rağmen gücümüz oraya boyun eğdirdi./ Nice sayısız kale köy ve mezrayı kuşatmadan ele geçirdik./ Orayı kâfirlerden geri alıp orada onlara ait bir tek iz bırakmadıktan sonra,/ *Şam* halkına topraklarını ve mülklerini geri verdik. ...”²⁵

“...Temiz *Kudüs*'ü onlardan geri alacağız. *Kubbetü's-Sahra*'da Allah'ın izniyle *Kur'an* okunacak./... O müstahkem kaleler kapansa bile ucu kan kırmızı kılıçlar olan anahtarları bizdedir./...”²⁶

Şihâb Mahmud b. Süleyman el-Halebî'nin dizelerinde; “*Hayat kötü, ölüm Merkab Kalesi altında pusuda iken seni andım, ...*”²⁷

6. Câmilerin, Frenkler tarafından kiliseye dönüştürülmesi, Kur'ân'ın yakılması:

Hillenbrand, Kudüs'ün Frenkler tarafından ele geçirilmesi üzerine söylenen anonim bir şiire yer verir ve “*Bu mısralarda Müslüman mekân bilincinin belirgin bir algısı vardır; kutsal alanın saldırıya uğrayıp kirletildiği açıktır.*” der²⁸. Konuya ilişkin satırlar: “...Kaç câmi bozulup kilise yapıldı/ Haç dikilmiş mihrabın içine./ Domuz kanı reva görülmüş üstüne./ Kuran'lar yakılmış buhur niyetine!” Bu dizelerde câmi, kilise, haç, mihrab, domuz, Kur'an vb. gibi karşıt dinlerin somut simgeleri bir arada kullanılmıştır.

²⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. Polat, a.g.m. s. 8.

²⁵ Polat, a.g.e., s. 228.

²⁶ Polat, a.g.e., s. 230.

²⁷ Polat, a.g.e., s. 231.

²⁸ Hillenbrand, a.g.e., s. 324.

7. Frenklerin Rumlarla birlikte hareket edişi:

Bizans İmparatorunun, Haçlıların yardım isteği üzerine, kalabalık Rum ve Frenk askerlerinden oluşan bir orduyla Halep yakınlarındaki Buza'a'yı zorlu bir muhasara sonrasında teslim alması, şehre girdikten sonra sözünü tutmayarak halkı katletmesi ve ilerleyişine devam ederek Şeyzer Kalesi'ni de muhasara altına alması üzerine İmadeddin Zengî'nin hareketi karşısında korkuya kapılarak kaçması sonucunda, İbn Kuseym el-Hamevî, İmadeddin Zengî'yi öven bir kaside yazmıştır. Burada, kaçan Rum ve Frenk askerlerinden (Müslümanların, önceleri Bizans'ın ücretli askerleri sanmaları üzerine) Rum köpeği diye bahsedildiği görülmektedir; “...Görmedin mi Rum köpeği senin merhametli bir kral olduğunu anlayınca zifiri karanlık bir gece gibi olan büyük bir orduyla çölleri atlarla aşış geldi...”²⁹

8. Frenklerin kadın-çocuk-yaşlı demeden esir almaları, saldırmaları, katliamlar yapmaları:

İbn Hayyât'ın dizeleriyle; “...Ölümden bir tek kişiyi bile alıkoymazlar (sağ bırakmazlar)/ Nice genç kız onların korkusundan boynunu ve yanağını çizmiştir/ Nice özgür kadınlar vardır ki, her biri esir olmuştur/ Sen o manzarayı bir gör-sen onlar için hüzmün duyup/ Neredeyse korkudan eriyip helak olacaksın.”³⁰ Yine İbn Hayyât, dizelerinde, Müslümanların duyarlı oldukları konulardan biri olan dinlerine, kadınlarına sahip çıkmaları, korumaları konusunda onlara uyarıda bulunmuştur: “Ölümü koyup görmeyen kişiler gibi dininizi ve mahreminizi koruyun! ...”³¹ Talâ'i' b. Ruzzeyk'in dizeleriyle Haçlı acımasızlığı şöyle ifade edilmiştir: “...Küfür ordusunun Şeyzer toprağında çadır kurduğu, esirlerin sürüklenip götürüldüğü ve mahrem de kirletildiği bir zamanda, ...”³²

9. Kadınların ırzına göz dikmeleri:

Kudüs'ün Frenkler tarafından ele geçirilmesi üzerine söylenen anonim bir mersiyede kadımlara ilişkin şu satırlar dikkat çekicidir; “...Bir hak ki kaybedilmiş, ihlal edilmiş mahremiyet,/ Nice Müslüman erkek kaçırılıp esir edilmiş./ Nice Müslüman kadının da ırzı çalınmış...”³³

²⁹ Polat, a.g.m., s. 11.

³⁰ Polat, a.g.e., s. 200.

³¹ Polat, a.g.e., s. 200.

³² Polat, a.g.e., s. 204.

³³ Polat, a.g.e., s. 252.

Şâir Ebiverdî'nin kaleme aldığı düşünülen beyitlerde de bu duruma değinilmekte, ilerleyen beyitlerde kendi askerlerine kadınlarını koruyamadıkları için de kızgınlığını dile getirmektedir; “...İffetinden güzelliğini gizleyen nice genç güzel kızlar kirletilmiş/ Ve nice masumun dökülen kanlarıyla/ Beyaz kılıçların ve mızrakların ucu dönmüş kırmızıya... ...Kıskançlık gösterip savunsaydınız ya mahreminizi”³⁴

Dönemin ismi bilinmeyen bir şairinde şu sözlere rastlanır: “...Kaç Müslüman kadının namusuna el atıldı! ...”³⁵

B. Şiirlerde soyut birtakım özellikleriyle Frenkler

Müslüman şairlere göre Frenkler, zoru görünce savaşı bırakıp ardına bakmadan kaçıp giden korkak, âciz, çaresiz, zâlim, azgın, bâtil ehli, sözünde durmayan, yeminini bozan, hilekâr, yalancı, pis ve kirlidir. Kendi ordusuna ve yapılan anlaşmalara ihanet eden Frenkler, hain ve sadakatsizdir, şirkin ordusudur. Bu sıfatların yanında görgüsüz, kaba ve barbar vb. pek çok sıfat kullanan Müslüman şairler, Frenklerin en çok sadakatsizlikleri ve ahde vefadan yoksun olmaları üzerinde durmuşlardır.

1. Müslüman şairlerin gözünde Frenk ordusu şirkin ordusu ve şirkin dağı, kralları şirkin krallarındır:

Fityânu’ş-Şâgûrî, şirkin ordusu olarak nitelediği Frenklerin zırhlı askerlerini, silahlarını ve mızraklarının görüntüsünü coşan denizin dalgalarına benzetir. Ancak, bir ileri bir geri hareket eden denize benzemekle beraber onlar, sonunda yenilmekten kurtulamazlar. Arslanların adeta tilkiye dönüşmesi gibidirler, ölümleri arslanların elinden olur, kanları sel gibi akar: “Karşı karşıya geldiğimiz savaş gününde coşmuştu şirkin ordusu / Sanki bir ileri bir geri hareket eden denizin dalgalarına benziyordu. / Zırhlılar, silahlar ve mızrakların görüntüsü / Sonunda (Frenklerin) arslanları zelil tilkiye dönüştü. / Bütün arslanları parçalayan arslanlara av oldu. / Susuzluk içinde her biri tadarken zorlu ölümü, / Sel gibi akan kanlarıyla giderdi keskin kılıçlar susuzluğunu.”³⁶

³⁴ Polat, *a.g.e.*, s. 256.

³⁵ Hillenbrand, *a.g.e.*, s. 324.

³⁶ Polat, *a.g.e.*, s. 177.

Muhammed b. Danyâl el-Mevsilî, Memlûk Sultanı Eşref el-Halil'in Şam sahillerindeki son Haçlıları da Akkâ'da denize dökerek Müslüman doğudan tamamen temizlemesi sebebiyle Türk ordusu ile sultanına olan hayranlık ve takdirini belirtmiş, Frenk ordusunu 'şirkin dağı' olarak nitelendirmiştir; "...*Türklerden oluşan öylesine bir ordu ki, şirkin dağına çarptığında atların turnaklarıyla dümdüz etmede, ...*"³⁷

Frenk krallarının Müslüman sultanların gücü karşısında aczini belirten satırlardan biri de İbn Kayserânî'ye aittir: "*Sakin bizden, ama neye yarar sakınman! / Öyle kılıçlar vardır ki, ne eman dinler ne aman / Atlarının zafer kazandırdığı, ordusunun kaderi belirlediği / Kurtulamaz şirkin kralları böylesi bir sultandan.*"³⁸ Şemsü'l-Me'âlî Ebi'l-Fedâ'il Huseyn b. Muhammed b. Berekât'ın dizeleriyle; "*Peş peşe gelen fetihlerin sebebiyle seni kutlarım ey efendim! / Süvarilerin dağlıları hep senin için ve sana doğrudur. / Bu sayede Mısır'ı ele geçirdin ve orada şirke engel oldun. / Ümitsiz dillerde artık hak dile getiriyor. ...*"³⁹ El-İsfehânî'nin Kudüs'ün fethi dolayısıyla kaleme aldığı zaferi müjdeleyen beyitler; "... *Onun keskin kılıcıyla hak dirildi, şirk öldü. Hak geldi batıl zail oldu. / Onun Kudüs'ü fethedip azgın müşrikleri basturmasıyla İslam'a yeni kapılar açıldı. ...*"⁴⁰

El-Azimî, Tellu İfrîn'de meydana gelen çarpışma sonucu Antakya Haçlı Prensi Roger de Salerno'nun yenilerek öldürülmesi sonucu yazdığı övgüde Haçlılardan şirk koşan azgın adamlar şeklinde bahseder; "*Şirk koşan azgın adamlara, onlardan intikamımızı tek tek alacağımızı bildir! / Senin kurduğun tuzaklarla kuşatılınca onlardan bir haberci bile kurtulamadı.*"⁴¹

İbn Kayserânî, Dımaşk Hakimi Tacü'l-Mülûk Böri, Frenkleri hezimete uğratınca Frenklerden "karanlığıyla dünyayı yutan gece gibi müşrikler" diye bahseder; "... *Karanlığıyla dünyayı yutan gece gibi müşrikler bizi kuşattığında, bizi aydınlığa çıkardın.*"⁴²

2. Müslüman şâirlere göre Frenkler sözlerinde durmazlar:

İbn Kalânisi'nin bir Arap şairinin şiirini naklettiği dizeler; "*Verilmiş en güzel sözlerle teyit etmelerine rağmen barışı cahilce bozdular. / Bu haksızlıkla-*

³⁷ Polat, a.g.m., s. 20.

³⁸ Polat, a.g.e., s. 179.

³⁹ Polat, a.g.e., s. 221.

⁴⁰ Polat, a.g.e., s. 222.

⁴¹ Polat, a.g.m., s. 9.

⁴² Polat, a.g.m., s. 10.

rının karşılığında bozgun ve saldırıya maruz kaldılar./ Keskin kılıçların üzerinde saçılmış birliklerini Allah korumadı./ Öldürülme ve esir alınmadır Frenklerin cezası, ...”⁴³

Şamlı şair İbn Sâ’âtî’nin Selahaddin’e yazdığı dizelerde; “...*Yemin ederken yalan yere yemin eden bir topluluk,/ Nasıl olur da peygamberlerin yurdunda yaşayabilir.*”⁴⁴

Usame b. Munkız’ın dizelerinde; “...*Dini ihanet olan o haine, ölesice meluna/ Bir sor bakalım ihanet ona neler yaptı?/ İnsanların huzurunda İncil’e yemen ettikten sonra,/ İhanet etmesinde bir özür var mı ordusuna,/ Yeminini bozmaya ve sözünden caymaya sevk eden şey neydi?/ Tabii ki aşağılık bir ruh ve hilekârlıktı. ...*”⁴⁵

3. Müslüman şâirlere göre Frenkler korkaktırlar:

Sıbt b. Te’âvîzî’nin, Selahaddin’in gücü karşısında Frenklerin korkudan uyuyamadığını ifade eden satırları: “*Selahaddin, düşman için sıra sıra dizilmiş / Keskin hint kılıçları ve mızraklar hazırlamıştır. / Bu sebeple düşmanın göz kapakları korkudan kapanmaz. / O’nun keskin kılıçları kinsız yaratılmıştır.*”⁴⁶

4. Müslüman şâirlere göre Frenkler zâlim ve azgındırlar:

İbn Hayyât ed-Dımaşkî’nin dizeleriyle; “*Şirkin çocukları fesadı inkâr etmezler, zulmün yanında da nazik görünmezler./ Ölümden bir tek kişiyi bile alıkoyamazlar (sağ bırakmazlar)*”⁴⁷

Talâ’î’ b. Ruzzeyk’in Usâme b. Munkız’e gönderdiği dizelerde Frenklerin komutanlarından da ‘zâlim’ diye bahsedilmektedir; “...*Kâfirlerin zâlim başkanından gelen sıkıntıyı bertaraf etmede ümit sensin...*”⁴⁸

El-İsfehânî, Nureddin Mahmud Zengî için kaleme aldığı mersiyesinde Frenklerden azgınlar diye söz etmiştir: “...*Frenkleri ve krallarını kim esir edecek, esiri olan azgınları kim ıslah edecek?...* (Polat, 2006:237) Ebû Şâme’nin di-

⁴³ Polat, *a.g.e.*, s. 183.

⁴⁴ Polat, *a.g.e.*, s. 183.

⁴⁵ Polat, *a.g.e.*, s. 229.

⁴⁶ Polat, *a.g.e.*, s. 179.

⁴⁷ Polat, *a.g.e.*, s. 184.

⁴⁸ Polat, *a.g.e.*, s. 202.

zeleriyle; *Azgın Frenkler ve Sa'd zorbalıkları ve zulmü ile/ Dinin direğini eğmek üzereyken sen onu düzelttin...*"⁴⁹

5. Müslüman şâirlere göre Frenkler, mert değil hilekârdılar:

İbn Münîr'in dizelerinde Frenklerin nifak ekip tuzak kurmaya kalktıkları ifade edilmektedir; *Düşmanlar nifak ekip tuzak biçmeye kalkarlarsa,/ Senin azmin onların tüm çirkin hasatlarını darmadağın eder.*⁵⁰

İbn Hayyât'ın Frenklere karşı cihat yürütme amacıyla Birinci Haçlı Seferi sırasında yazdığı dizelerde, Frenklerin kendilerine karşı dövüşmeye çalışanları çamura itmelerinden, dövüşecek olanları yine rüşvetle ele geçirdiklerinden ve kandırıp uyuttuklarından söz etmiştir; "...*Frenklerle dövüşmeye çalışanlar imha edilmiş veya rüşvetle ele geçirilmiştir:/ Onlar (Frenkler) cesaretle ileriye atılanları şiddetle çamura itiyor./ Dövüşecek olanları da parayla kandırıp uyutuyor.*"⁵¹

6. Müslüman şâirlere göre Frenkler, sadakatten yoksundurlar:

İbn Münîr'in dizelerinde, Frenk komutanlarından Joscelin ve askerlerinin sadakatsizliklerine dair ithamlar bulunmaktadır: "*Güçlü olduğu halde ard arda ihanet etti./ Sonunda adamları da ona ihanet etti.*"⁵²

7. Müslüman şâirlere göre Frenkler, bâtil ehlidirler:

El-İsfehânî, Selahaddin-i Eyyûbî'nin ölümü ardından yazdığı mersiyede Frenklerden bâtil ehli olarak bahseder: "...*Onun zamanında hak ehli kimseler;/ Onun izzet ve şerefiyle bâtil ehlini püskürttüler...*"⁵³

Yukarıda yer alan dizeler göstermektedir ki şairler bazen şiirlerinde, tarihî olaylara, onların oluş şekillerine, sebep ve sonuçlarına, meydana geldiği zaman ve mekânlara, onlara konu olan şahıslara, tümüyle olmasa da, yer vermektedir. Bu da bize, şiirin, bir güzel sanat şubesi kolu olmasının yanı sıra olaylar, insanlar ve mekânlara dair bazı ipuçlarının yer alabileceği belgeler olarak da değerlendirilmesi gerektiğini düşündürmektedir. Çünkü şair ve yazarlar da toplumun birer

⁴⁹ Polat, *a.g.e.*, s. 193.

⁵⁰ Polat, *a.g.e.*, s. 184.

⁵¹ Hillenbrand, *a.g.e.*, s. 98-99.

⁵² Polat, *a.g.e.*, s. 185.

⁵³ Polat, *a.g.e.*, s. 242.

üyesi olup meydana gelen olaylara karşı kayıtsız kalamazlar ve etkilenirler. İşte bu sebeplerdir ki Lise müfredatında Tarih ve Edebiyat derslerinin işlenmesinde, konular bazen eş-zamanlı olarak yürütülebilir. Bu durum dersin pekiştirilmesini, konuların ezberden uzak, daha akılda kalıcı hâle gelmesini sağlayabilir.

Kaynakça

Hillenbrand, Carole, *Müslümanların Gözünden Haçlı Seferleri*, Alfa Basım Yayım, İstanbul 2012.

Polat, İbrahim Ethem, *Haçlılara Kılıç ve Kalem Çekenler*, Vadi Yayınları, Ankara 2006.

_____, “Arap Edebiyatı Penceresinden Orta Çağda Haçlı Seferlerine Karşı Türklerin Mücadeleleri”, *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi A Journal of Oriental Studies*, sayı 13 (Ankara Bahar 2004), s. 7-22.

